

Задоровський Михайло Григорович,
студент 6 курсу факультету № 2 НАВС;
Науковий керівник: Камінська Н. В.,
професор кафедри гуманітарних та
загальноправових дисциплін НАВС, доктор
юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ЛЮСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сьогодні українське суспільство підтримує ідею люстрації, але критерії та головну мету її проведення розуміє по-різному. Переважно головною метою люстрації визнають боротьбу з корупцією, а не відновлення справедливості, порушеної під час зловживань влади.

Прийняття 2014 року Закону «Про очищення влади» розглядалося законодавцем як засіб «консолідації суспільства і подолання негативних наслідків авторитарного режиму попереднього уряду». Він був спрямований на «відновлення довіри до уряду і створення умов для будівництва нової системи державних органів відповідно до європейських стандартів» [1].

Закон ввів заборону на заняття ряду посад в державному секторі на 10-річний термін для деяких категорій посадових осіб, які працювали в структурах влади як в радянський період, так і в період правління экс-президента Віктора Януковича.

Крім цього, закон застосовується до «посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування», які в той же період «своїм рішенням, дією чи бездіяльністю, що встановлено рішенням суду який набрав законної сили, здійснювали заходи, спрямовані на узурпацію влади, підлив основ національної безпеки, оборони чи територіальної цілісності України, що спричинило порушення прав і свобод людини» або ж «здійснювали заходи, спрямовані на перешкоджання реалізації конституційного права громадян України збиратися мирно і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації або спрямовані на заподіяння шкоди життю, здоров'ю, майну фізичних осіб в період з 21 листопада 2013 по 22 лютого 2014 року» (тобто в період масових акцій протесту на «Євромайдані»).

Основною метою стало недопущення до участі в управлінні державними справами певної категорії осіб. Мета даного закону загалом відповідає цілям проведення люстрації у посткомуністичних країнах. Але особливу увагу потрібно звернути на підстави чи ознаки, за якими до особи може бути застосований цей закон.

Це стосується і використаного поняттєво-категорійного апарату. Наприклад, у даному випадку постає проблема визначення узурпації. У законодавстві України визначення даного терміну немає. Тлумачення Конституційного Суду стосовно положення частини четвертої статті 5 Конституції України "ніхто не може узурпувати державну владу" треба розуміти як заборону захоплення державної влади шляхом насилля або в інший неконституційний чи незаконний спосіб органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями [2]. Отже, за дане діяння має наступати кримінальна відповідальність згідно з статтею 109 Кримінального кодексу за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади.

Згідно з статтею 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [3]. Отже, до визнання у встановленому порядку особи винною, застосування даної умови не може бути законною.

Це засвідчує здійснення функції правосуддя Верховною Радою України, прийнявши Закон, яким презюмовано винність осіб у здійсненні заходів з узурпації влади, підриві основ національної безпеки і оборони України, протиправного порушення прав і свобод людини, визнавши їх винними у вчиненні таких дій. Проте згідно статті 124 Конституції правосуддя здійснюється виключно судами.

Люстрація не є та не має бути формою кримінального переслідування. Її не потрібно використовувати як заміну кримінальному покаранню, коли таке покарання є юридично обґрунтованим, або як засіб помсти чи відплати. Венеціанська

комісія наголошує, що “застосування люстраційних заходів за діяння, вчинені після припинення тоталітарного режиму, може бути виправдане тільки з врахуванням виняткових історичних та політичних умов”. Тому потрібно довести наявність таких умов. Дані кроки можуть зробити нелегітимними дії люстраційних органів в очах суспільства та завдати шкоди міжнародному іміджу України.

Порушення згаданих конституційних засад щодо презумпції невинуватості, індивідуального характеру відповідальності, доведеності вини та застосування люстраційних заходів до посадовців лише за фактом їх перебування на тій чи іншій посаді, у складі того чи іншого органу тягне в свою чергу порушення конституційних гарантій захисту честі і гідності особи, що закріплено у відповідних положеннях Основного Закону. Адже людина, її здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (стаття 3); кожен має право на повагу до його гідності (стаття 28).

Колективний характер застосування люстраційних заходів означає визнання Законом про люстрацію кожного, до кого застосовані такі заходи, особою, що здійснювала або сприяла здійсненню узурпації влади, підривала основи національної безпеки і оборони України, протиправно порушувала права і свободи людини, при цьому, як зазначалося, без доведення і доказування фактів таких правопорушень. Це є неприпустимим у правовій державі, де визнається верховенство права (статті 1, 8 Конституції України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про очищення влади: Закон України № 1682-VII від 16 вересня 2014 року/ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1682-vii>
2. Рішення Конституційного Суду № 6-рп від 5 жовтня 2016 року / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05>
3. Конституція України // Відомості ВРУ. - 1996. - № 30. - Ст. 141 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http : //www .zakon.rada.gov .ua/](http://www.zakon.rada.gov.ua/).